

TÜRK KÜLTÜRÜNDEN
BATI MİTOLOJİSİNE:

**BAYKUŞ
SEMBOİLÜ**

OSMANLI DEVLETİ'Nİ
UĞRAŞTIRAN EŞKIYA:

**KUMLALI DELİ
BALTA MUSTAFA**

Türkiye'nin En İyi Yerel Tarih ve Kültür Dergisi

SEHRENGİZ

PRUSA

MAYIS-HAZİRAN 2022

www.bursasehrengiz.com

YIL: 13 SAYI: 135

İKİ BUÇUKASIRDIR SÜREGELEN
MÜZMİN BİR KURULUŞ TARTIŞMASI

**“OSMAN” MI,
“OTMAN” MI?**

MEVLİD YAZARI
SÜLEYMAN ÇELEBİ'NİN TÜRBESİ

BURSA'DA BİR
ESER OFSET VARDI

TÜRK VE YUNAN FOLKLORUNDA BAYKUŞ

Profesör Doktor Mustafa Şahin "Yunan mitolojisine baykuş sembolünü Türk dünyası mı kazandırdı?" sorusunu araştırdı...

8

MEŞHUR EŞKIYADAN DELİ BALTA MUSTAFA

Ömer Faruk Dinçel Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılda zayıflamaya başlayan otoritesi ile ortaya çıkan derebeyler ve meşhur Eşkiya Deli Balta'yı araştırdı...

30

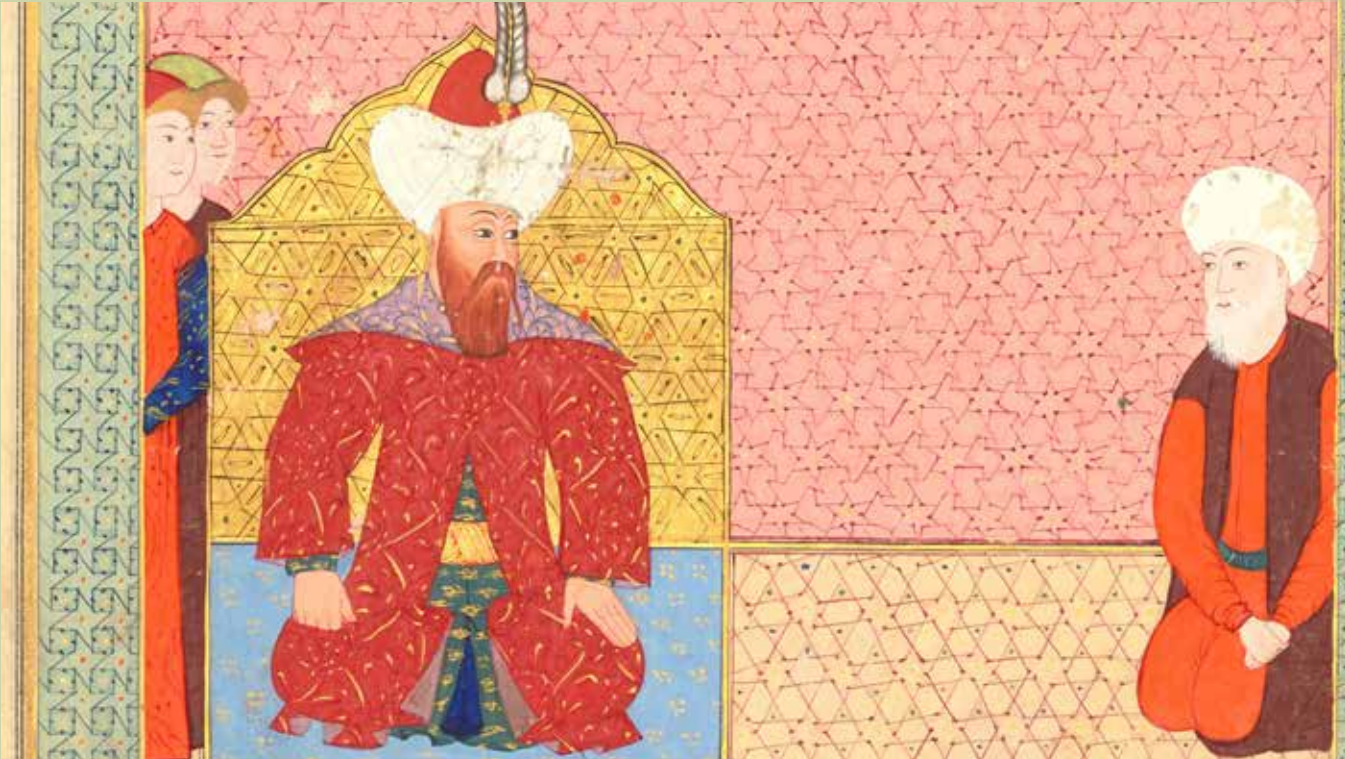

BURSA'DA YARIŞMA İLE YAPILAN İLK TÜRBE

Kerim Bayramoğlu Mevlid Yazarı Süleyman Çelebi'nin vefatının 600. yılında O'nun türbesinin yapılış hikâyesini sayfalarımıza taşıdı...

36

İKİ BUÇUK ASIRDIR SÜREGELLEN MÜZMİN BİR KURULUŞ TARTIŞMASI:

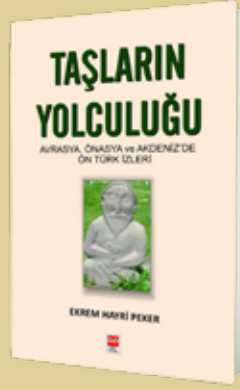
içindekiler SEHRENGİZ MAYIS-HAZİRAN 2022

BURSA'DA BİR ESER OFSET VARDI

Uğur Ozan Özen bu makalesinde Eser Ofset'i ve kurucusu Öcal Elmacıoğlu'nu kaleme aldı.

42

TAŞLARIN YOLCULUĞU

Ekrem Hayri Peker'in Bilge Baykuş Yayınları'ndan çıkan kitabı 'Taşların Yolculuğu' Avrasya, Önasya ve Akdeniz'de Ön Türk İzleri'

54

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURUCUSUNUN GERÇEK ADI "OSMAN" MI, "OTMAN" MI?

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin gerçek adı, "Otman, Atman veya Toman" mıydı? Bu tartışmalara Araştırmacı Yazar ve Yeniçağ Tarihi Uzmanı Hakan Yılmaz, tarihi belge ve kaynaklarla açıklık getirdi. İşte Osman Gazi'nin gerçek ismi...

12

Haber

48

DÖRT DÖRTLÜK FOTO SAFARI

Yenişehir'in düşman işgalinden kurtuluşunun 100. yıl kutlama etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen "Dört Mevsim Foto Safari" yarışmasının ilkbahar etabı, sergi ve ödül töreni ile tamamlandı.

Haber

55

BURSA ULUDAĞ OSB'DE 'YEŞİL DÖNÜŞÜM' HIZ KESMİYOR

Uludağ Organize Sanayi Bölgesi Başkanı Yunus Aydın "Yeşil Mutabakat' kapsamında özel sektöre düşen bu dönüşümü ve süreci iyi anlayarak yol haritamızı belirliyoruz" dedi.

Haber

56

BTSO 'DAN YENİ İHRACAT SEFERLERİ

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası (BTSO) üyelerinin ihracatını artırma hedefiyle çalışmalarını sürdürüyor.

Haber

58

BURSA ÇİMENTO'DAN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK AÇILMI

Çimento sektörünün lider kuruluşu Bursa Çimento, çevre ve teknoloji odaklı çalışmalarıyla örnek oluyor.

Şehremini

Osmangazi

60

OSMANGAZİ'DE 1,5 MİLYON METREKARELİK DEV YEŞİL DÖNÜŞÜM

Yıldırım

62

YEŞİL YILDIRIM YOLUNDA DEV ADIM

Nilüfer

64

NİLÜFER MÜZİK FESTİVALİ İÇİN GERİ SAYIM BAŞLADI

İnegöl

66

İNEGÖL GASTRONOMİ İÇİN KOLLARI SIVADI

Yenişehir

68

TARİHİ ÇARŞIYA MODERN ÖRTÜ

Orhaneli

70

ORHANELİ'NDEN TURİZM ATAĞI

ATHENA'NIN SEMBOLÖ BAYKUŞ,
TÖRK DÖNYASINDAN MI BATTYA TAŞINDI?

TÖRK VE YUNAN FOLKLORUNDA BAYKUŞ

TÖrk dÖnyasında baykuş bir yanda bilgeliği temsil ederken öte yanda ölümlÖn habercisidir. Yunan Mitolojisinde ise Tanrı Athena'nın elinde baykuş figÖrÖ vardır. ProfesÖr Doktor Mustafa Şahin "Yunan mitolojisine baykuş sembolÖnÖ TÖrk dÖnyası mı kazandırdı?" sorusunu araştırdı...

Eski Türkler, baykuşa “**ugi**” adını vermişlerdir. Bu kuş, bilgeliğin ve fedakârlığın sembolü olmuştur uzun süre. Eski Türklerin kadına ve anneliğe verdikleri önem malumdur. Başta manas destanı olmak üzere birçok sözlü ve yazılı eserde “**baykuş ana**” diye bir varlıktan bahsedilir.

BİLGELİĞİN SEMBOLÜ

Cengiz Alyılmaz’ın sözlü ifadesine göre ise baykuş gizemli, kutsal, zengin anlamlarına gelen “**bay**” kelimesinden türetilmiştir. Gaipten yani tanrıdan haber getiren tanrı kuşu olduğuna inanılır. Tanrıdan gelen mesajları ancak bilgiler anlayabilir. Bundan dolayı da baykuş bilgeliğin sembolüdür.

Baykuşun bilgeliği ile ilgili Azerbaycan ve Kıbrıs Türklerinde yaklaşık benzer anlatılar bulunmaktadır: “*Vakti zamanında büyük bir tufan olmuş. Kuşlar toplanıp bu yıkımı konuşurlarken baykuş ‘geçen tufanda da böyle büyük bir yıkım olmuştu’ demiş. Şahin bu söze çok şaşırılmış ve ‘baykuş nasıl oluyor da eski tufanı biliyor, demek ki çok yaşlı’ demiş. Daha sonra baykuşa saldırmış, ancak baykuş ani bir hareketle bu öldürücü darbeden kurtulmuş. Baykuş, şahine çok yüksek tepeden saldırmasını söylemiş ve kendisi de bir kayanın üzerine tünemiş. Bunun üzerine şahin yükselmiş ve tam baykuşa vuracağı anda baykuş çekilmiş ve şahin de kayaya çarparak ölmüş. Baykuş şahinin ardından ‘Sen bu akilla fazla bile yaşadın’ demiş*”.

Altay Türkçesinde, bay kelimesi zengin, baykuş kelimesi ise kutsal kuş karşılığında kullanılır. Eski Türklerde baykuş uyanıklığın simgesi olarak bilinir. Şamanın en çok suretine girdiği ve ona ayın sırasında en fazla yardımcı olduğuna inanılan hayvanlar arasında yer almıştır. Bununla birlikte şaman giysilerinde ve başlıklarında baykuş pençesi bulunur. Şaman külahının kenarına iki, dokuz veya otuz tane ülbek denilen baykuş tüyü dikilir. Baykuşa saygı duyulmasının nedeni onun haber verme ve yol gösterme özelliğidir. ➔

KÖTÜLÜKLERDEN KORUYOR

Baykuşun kötülüklerden koruduğuna da inanılmaktadır. Kazak, Kırgız ve Özbek Türklerinde baykuşun tırnaklarıyla kanadının, çocukları, kızları, kadınları nazardan ve kötülüklerden koruduğuna yönelik inanç vardır. Ayrıca Kazak Türklerinde, bebeğin nazardan korunması için yüzünün kapalı tutularak şapkasına baykuş tüyü takılması gerektiğine inanılmaktadır.

Kırgızlar baykuşun çocukların yanı sıra hamile kadınları da koruduğunu düşünmektedirler. Hamile kadın kolay doğursun diye üstüne baykuş koyarlar. Hatta çocuğu olmayan kadınların odasında baykuş bulundururlar. Beşiklere baykuşun tüyünü ve tırnağını asmak yaygın bir gelenektir. Ayrıca Kırgız Türkçesinde “*baykuşun yuvasına rastlama*” şeklinde büyük zenginlik sahibi olma anlamına gelen bir deyim vardır.

“BAYKUŞUN TÜREYİŞİ”

Türk kültüründe baykuşun olumsuz bir yansıması söz konusudur. Örneğin Uygur efsanelerinde anlatılan işini çok iyi yapan bir doktorun kibri ve tanrı ile kendisini bir görmesi yüzünden baykuşa dönüşmesi baykuşun insan kökenli bir kuş olarak da algılandığını göstermesi açısından ilginçtir. Yine Türkmen efsanelerinden birinde baykuş, Bayoğlu adında zengin biridir. Bu nedenle baykuş isminin Bayoğlu’ndan türetildiğine de inanılmaktadır. Türkmenistan Türklerinden derlenen “Baykuşun Türeyişi” adlı efsanede ise halkına zulmeden cimri bir beyin baykuşa dönüşmesi söz konusudur. Bir Karakalpak efsanesinde zengin ve itibarlı bir beyin kızı ve oğludur.

Anadolu Türklerinden Aydın veya Konya yöresinde yaşayanlar baykuşun ölümü haber veren, uğursuz bir kuş olduğuna inanılmaktadır. Kısaca baykuşun

kibir, şirk, söz verince sözünde durmama gibi toplumsal değerler dışındaki birtakım değerleri de temsil eden bir özelliği vardır. Dolayısıyla baykuş zaman zaman insanın yaptığı hatalar sonucu ceza sembolü olarak da tasavvur edilmiştir.

Sonuç olarak Anadolu’ya kadar uzanan Türk dünyasında baykuş bir yandan bilgiyi, bilgeliği ve tecrübe sahibi olmayı, tanrıdan haber taşımayı temsil ederken diğer yandan ölümün habercisidir.

“ATHENA’NIN BAYKUŞU”

Baykuş, MÖ. 6. yüzyılın sonlarından başlayarak Ege Dünyasında karşımıza çıkar. Homeros destanı gibi erken yazılı kaynaklarda Athena ile baykuşun ilişkisi görülememektedir. Homeros’ta Athena birkaç kuşla ilişkilendirilirse de bunların arasında baykuş yoktur. 6. yüzyılın sonlarına doğru baykuş, Athena’nın yakın arkadaşı olmaya başlar ve bazen kalkanına tünemiş şekilde, hatta elinde dururken betimlenebilir. 5. yüzyılın başlarında, tek başına baykuş tanrıçayı sembolize etmektedir. Bu nedenle genellikle “**Athena’nın baykuşu**” olarak anılır. Ege dünyasında da Türklerde olduğu gibi bilgi, bilgeliği ve kavrayışın sembolü olarak kullanılır.

Athena ve baykuşun birlikteliğinin nedeni belirsizdir. David Kinsley ve Martin P. Nilsson gibi bazı mitograflar, bu sembolün kuşlarla ilişkili Minos saray tanrıçasından gelebileceğini öne sürmektedirler. Marija Gimbutas ise Athena’nın kökenlerini Eski Avrupa kuş ve yılan tanrıçasına

taşımak ister. Öte yandan Cynthia Berger, baykuşların karanlıkta görme yetenekleri gibi özelliklerinin bilgeliğin sembolü olabileceği ortaya atmıştır.

Baykuşlar, Atinalılar tarafından her dört yılda bir düzenlenen ve olimpiyatların başlangıcı olan “*Panathenaia Oyunlarında*” birinciye ödül olarak verilen amforaların üzerinde yaygın olarak yer alır.

Panathenaia
Ödül Amphorası
Üzerinde
Baykuş

Sağ Elinde
Baykuş ile
Athena

Athena’nın baykuşu, MÖ 510’dan sonra Atina sikkelerinde ortak ön yüz betimi bile olmuştur. Hatta Philochorus’a göre, Atina tetradrahmi antik dünyada glaukes (γλαυκῆς,, baykuşlar) olarak ünlenmiştir.

Gümüş Tetradrahmi Üzerinde Athena’nın Baykuşu

NAZARDAN KORUYUCU

Baykuşun batı sanatında MÖ 2. binlerin ortalarındaki Miken dönemine kadar uzanan kadim bir geçmişi vardır. Bir gece kuşu olan baykuş, koruyucu rolünün yanı sıra cenaze töreni için de öneme sahiptir. Kuşun, büyük gözlerinin insanları nazara karşı koruduğuna da inanılmıştır. Belki de paralar üzerinde yer almasının nedeni nazarlık olarak kullanılmasındandır. Baykuşu anıtsal taş eserler arasında da görmek mümkündür. Uçan baykuş aynı zamanda iyi şansın bir simgesidir.

Baykuş, Roma mitolojisinde de Athena'nın karşılığı olan Minerva'nın kutsal hayvanı veya favori kuşu olarak varlığını devam ettirir. Örneğin Ovid, Metamorfozlarında tanrıçanın kutsal kuşu olan karganın

Brygos
Ressamı'na ait
bir Lekythos
Üzerinde Uçan
Baykuş, (MÖ
490-480)

yerini baykuşa kaptırdığı için şikâyetçidir. Bununla birlikte baykuş Roma inancında bilgeliği nitelemesinden çok ölümün habercisi olarak kabul edilmektedir. Örneğin baykuşlar bir çatıya tüneyip öttüklerinde ölümün habercisi olarak değerlendirilir. Tüylelerinden birinin uyuyan birinin yanına yerleştirmenin onu konuşmaya ve sırlarını açığa çıkarmaya teşvik ettiği düşünülür.

TANRI HABERCİSİ

Türk ve Şaman inancında tanrı habercisi, bilgi ve bilgeliğin sembolü olan baykuşun Ege Dünyası'nda ancak MÖ 6. yüzyılın sonlarında görülmeye başlaması ilginçtir. Acaba baykuş, MÖ 8. yüzyıl ile birlikte Karadeniz'in kuzey ve doğu kıyılarında başlayan Yunan kolonizasyonu ile Yunan mitolojisine girdi? Diğer bir ifade ile Athena'nın sembolü baykuş Orta Asya Türk Dünyası'ndan mı batıya taşındı?

Bu konuda Türk folklorunda baykuşun olumlu ve olumsuzluğu temsil etmesi de göz önünde bulundurulabilir. Orta Asya Türkleri bilgelik özelliklerine sahip baykuşu Yunan Mitolojisine kazandırırken, Anadolu Türkleri baykuşun ölümü temsil eden olumsuz yönlerini Roma'nın Minerva'sından almış olmalıdırlar.

Baykuş, günümüz Türkiye'sinde özellikle turizm bölgelerinde çeşitli süs eşyalarında, takılarda sembol olarak kullanılmaktadır. Öte yandan üniversite logoları üzerine yazılan bir makalede, baykuşun Türkiye'de bir üniversitenin logosu olarak kullanıldığı ve hatta söz konusu kullanımın Yunan mitolojisiyle ilintili olduğu ileri sürülmektedir. Bu logoyu

yaratanlar gerçekten Yunan mitolojisinden esinlenmiş olsalar bile baykuşu Yunan mitolojisine kazandıranların Türklere olabileceği göz ardı edilmemelidir. ●

KAYNAKÇA

- Akalın, L. Sami, *Türk Folklorunda Kuşlar* (Ankara 1993).
- Aydın, Muazzez, *Aydın'da Halk İnançları*, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (Aydın 2012).
- Çakır, Ermine, "Akademik Dünyanın Kentsel İmgelerinden Mitolojik Simgelerine Üniversite Logoları", *Milli Folklor* 97, 2013, 53-69.
- Çoruhlu, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları* (İstanbul 2001).
- Drykanbayeva, Mayramgül, *Kırgız Atalar Kültü ve Kırgız Atalar Kültürünün Yaşayan Kültüre Etkileri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi (Ankara 2009).
- Eliade, Mircea, *Şamanizm İkel Esrime Teknikleri*. (Çev. İsmet Birkan) (Ankara 1999).
- Ergun, Metin, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi II: Metinler* (Ankara 1997).
- Erol, Şerife Seher, *Türkmen Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma* (İnceleme-Metinler). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi (İzmir 2012).
- Fedakâr Dönmez, Pınar, *Karakalpak Efsaneleri* (İnceleme-Metinler). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi (İzmir 2008).
- İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar* (Ankara 1986). Kalafat, Yaşar, *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları* Hazara, Karakalpak, Karapapah, Dağıstan, Nogay, Balkar/ Malkar, Karaçay, Karay ve Kırımçak, Ahıska, Bulgar, Gagauz, Başkurt, Kazak ve Tatar Türkleri (Ankara 2007).
- Köse, Serkan, "Türk Kültüründe Baykuş", *Kültür Araştırmaları Dergisi* 3, 2019, 288-301.
- Öger, Adem, *Uygur Efsaneleri Üzerinde Bir Araştırma* (İnceleme ve Metinler). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi (İzmir 2008).
- Roux, Jean-Paul, *Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar* (İstanbul 2005).
- Watson, Michael, "The owls of Athena: some comments on owl-skyphoi and their iconography", *Art Journal* 39, 2014.